

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 1 с. Кызыл-Мажалык
Барун-Хемчикского кожууна Республики Тыва»

«РАСМОТРЕННО»
на заседании ШУМО
учителей начальных классов
№ 1 от 31.08.2023 г.

Руководитель:

Д. Дотом СВ.

«ПРИНЯТА»
решением педагогического совета
протокол № 1 от «*31*» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по родному / тувинскому / якутскому 4 «*А*» класса
(в русс. яз. обучения)

Уровень образования начальное общее образование, 1-4 классы

Количество часов 74 в неделю Уровень базовый

Учитель Самсеев СВ.

Программа разработана на основе примерной программы начального общего образования

по А.К. Ойун-оол, Э.Д. Ондар.. по тувинскому яз. и литературе

УМК по учебнику

(имя автора учебника, издательство, год изд.)

2023-2024 УЧЕБНЫЙ ГОД

Тыва дыл эртеминге ажилчын программа

4 класс

Орус дылгыг 4 класска тыва дылдын программанын А.К. Ойдан-оол, Э.Д. Ондар, Н.Ч. Дамбаның тургусканы 1-4 класстарның тыва дылга Күрүне стандартды болгаш өөрөдилге программаларына база Тыва республиканың ниити өөрөдилгезиниң күрүне стандартының национал- девискээр кезээнге үндезилеп тургускан.

I. Сорулгалары болгаш шиитпирлээр айтырыглары

Эге класстарга тыва дылды өөредириниң кол сорулгалары:

1. уругларны шын бижиир болгаш чугаалаарына өөредир;
2. төрөөн дыл дугайында эге билиглерни бээри;
3. уругларны ном ажыглаарына чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонургалын, номчулга болгаш билиглерже чүткүлүн хайныктырар;
4. уругларны мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидер;
5. өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарына өөреникчилерни чаңчыктырар;
6. орус дылды өөредиринге чугула баазаны тургузар.

Шиитпирлээр айтырыглары:

1. өөреникчилерниң чогадыкчы болгаш интеллектуалдыг шаан, бар курлавырын, сундузун, сонургалын даштыкы хүрээлелге, улусчу культурага, төрөөн дылына, улусчу педагогикага даянып тургаш **сайзырадыр**;
 2. ал-бодунга, өг-бүлезинге, төрөлдөринге, чонунга, социал хүрээлелге, кижини төрөлгөтөнгө, бүдүн делегейге хүндүткел болгаш олар дээш харыысалга өөреникчинин сагыш-сеткилин өмүнээзинден, оон мээ-медерелинден, сагылгачурумундан илерээр кылдыр **кижизидер**;
 3. билигнин, шиңгээлдин болгаш дуржулганың, ол ышкаш өөрөдилгениң янзы-бүрү хевирлеринин системазын уругларның энтөпсихологтуг онзагайларын болгаш назы-харын барымдаалап **чедирер**;
 4. уругларның айыыл чок чоруун хандырар, мага-бодунуң болгаш психиктиг кадыкшылын улусчу дидактика аргалары-биле **камгалаар, быжыктырар**;
- уругнуң бот-тускайлаң онзагайларын кадагалаар болгаш аңаа **деткимчени көргүзөр**;

II. Планнаттыңан түңнелдер

Личностуг:

- торөөн дылывыс харылзажырынын база мээ-медереливистин шынарын көргүзеринин кол чөпсээ;
- торөөн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;
- сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптүг ажыглап билири;
- торөөн дылын улаштыр оорениринге сонургалын оттурары;
- аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- торөөн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырарына оореникчинин бот киржилгези;

Метапредметтиг:

А) Регулятивтиг

- ооренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- башкының удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыраар.
- ооренген темазынга алган билиглерин түңнөп болгаш үнөлөп билирин боттандыраар;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдың негелдери-биле чогуур үезинде практика кырынга оскертип болгаш ажыглап билири.

Б) Билдилиг

- ооредилге даалгаларын күүседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-бүрү словарьларга, справочниктерге даянып билири;
- дылдың негелдерин күүседирде янзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;
- белен таблицаларны, схемаларны, созүглелдерни немээри;
- дылдың адырлары: үн, үжүк, сос тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигүнү, бодүүн домак дугайында алган билиглерин деңнеп, болүктөп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, болүктөп, түңнөп билири;
- состе орфограммаларны янзы-бүрү аргалар-биле хынап билири;
- номчаан созүглелдеринин кол утказын ылгап үндүрери;
- бодунуң чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыңнакчыга дамчыдып билири;
- библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири.

Коммуникативтиг:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнөлгө келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;
- билдинмес чүүлдеринге айтырыгларны салып билири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;
- коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медеглеп чедирери;

Предметтиг:

- ооренген чугаа кезектерин адап билири;
- состүн уткалыг кезектерин аңгылап билири;
- практика кырынга билиглерин ажыглап билири;
- үннер болгаш үжүктерни, ажык болгаш ажык эвес үннерни;
- кыска, узадыр база ок-биле адаар ажык үннерни, күштүг база кошкак эжеш болгаш эжеш эвес (дүлөй болгаш ыткыр) ажык эвес үннерни;

- ажык эвес үннернин дүлей болгаш ыткырын;
- чүве аттарын, демдек аттарын, кылыг состерин, сан аттарын (түң болгаш дугаар), арынның ат оруннарын;
- эвилелдер болгаш артынчыларны;
- дазыл, чогаадылга болгаш оскертилге кожумактарын;
- домактың чугула кежигүннерин (кол сос биле соглекчини), ийиги черге кежигүннерин (аңгылавайн);
- чаңгыс аймак кежигүннерлиг бодүүн домактарны;
- уругларга билдингир чогаалдарның аттарын;
- чугаалаар сорулгазының аайы-биле домактарны үн аянын барымдаалап аңгылаарын;
- чүве аттарын тургузуунун аайы-биле сайгарары (хойнүң санының болгаш падеж кожумактарын аңгылаары);
- бодүүн домактарда кол сос болгаш соглекчини, сос каттыжыышкыннарын база чаңгыс аймак кежигүннерни тодарадыры;
- ооренгени орфограммалар кирген 75-80 хире состүг созүглелди дыңнап тургаш, тода бижири;
- домак эгезинге база хуу аттарга улуг үжүктү бижири;
- сос иштинге ажык эвес үннерниң үжиүктерин дакпырлап бижири;
- сс эгезинге **т-д, п-б** бижири;
- чаңчыл нзугаар дүлей т бижиир состерни;
- **-дыр, -дир, -тыр, -тир, -ла, -ле** ... дээн чижектиг артынчыларның шын бижилгези;
- дефистеп бижиир нарын состерни;
- домак соолүнге улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин салыры;
- чаңгыс аймак кежигүннерни чартык сек-биле аңгылаары.

III. Тыва дыл программасынын тургузуу:

Грамматика, шын бижилге, чугаа сайзырадылгазы (34 шак)

Катаптаашкын (3 шак)

Домак. Домактың чугула болгаш ийиги черге кежигүннери. Домакта сөстөрнүн харылзаазы. Домактың сөөлүнге бижик демдектери.

Сөзүглел. Сөзүглелдин янзылары (тоожуушкун, чурумал, угаап бодаашкын).

Үннер болгаш үжүктөр. Слог. Ажык эвес үннерни дакпырлап бижири. Күштүг болгаш кошкак ажык эвес үннер.

Сөс тургузуу. Чогаадлыг, өскертилге кожумактары. Дефистеп бижиир нарын сөстөр.

Домак (6 шак)

Домактың чугула болгаш ийиги черге кежигүннери (катаптаашкын). Ийи бөдүүн домактан тургустунган чагырышпаан нарын домак (ниити таныжылга). Эвилел чок болгаш *а, ынчалза-даа, болгаш, биле* деп эвилелдер-биле каттышкан чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактар. Санаар үн аяны. Эвилелдер чок (санаар үн аяны-биле каттышкан) база *болгаш, а, ынчалза-даа, биле* деп эвилелдер-биле каттышкан чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактарга бижик демдектери.

Диалог болгаш дорт чугаалыг домактарны оларга бижик демдектерин салганын хайгаараары. Адалга дугайында ниити билиг.

Сөзүглел (2 шак)

Сөзүглел – харылзаалыг чугаа дугайында алган билиглери түннөп быжыглаары: темазы болгаш кол бодалы, сөзүглелдин кезектери, кезек бүрүзүндө домактарның утка талазы-биле харылзаазы, сөзүглелдин планы.

Сөзүглелдин янзылары: тоожуушкун, чурумал, угаап бодаашкын (кол демдектери-биле таныжылга).

Чугаа кезектери:

Чүве ады (4 шак)

Хөйүнүң санында чүве аттарының падежтерге өскерлири. Чүве адының хамаарылга хевири (ниити таныжылга). Орус дылдан үлегерлеп алган сөстөргө өскерлири. Оларның шын бижилгези.

Хуу болгаш ниити чүве аттары (ниити таныжылга)

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг чүве аттарын таарыштыр шилип билири.

Демдек ады (4 шак)

Укталбаан болгаш укталган демдек аттары.

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттарын таарыштыр шилип алыры.

Демдек аттарын шын бижири. Дорт болгаш көжүргөн уткалыг демдек аттарын ажыглаары.

Сан ады (2 шак)

Сан ады, ооң утказы, айтырыглары. Түң болгаш дугаар сан аттары. Сан аттарын чүве аттары-биле кады ажыглаары. Түң болгаш дугаар сан аттарын чугаага ажыглап билири.

Ат орну (2 шак)

Ат орну, ооң утказы. Арынның ат оруннары болгаш оларның падежтерге өскерлири.

Ат оруннарын чугаага ажыглап билири.

Кылыг сөзү (5 шак)

- Кылыг сөзүнүн эге хевиринин дугайында ниити билиг. Кылыг сөзүннүн арыннарга, үелерге болгаш саннарга өскерлири. Кылыг сөстөргө шын бижири.
- Кылыг сөзүнүн дужаал база даар хевирлерин практика кырынга ажыглап билири.
- Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг кылыг сөстөргө шын бижири, ажыглап билири.
- Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг кылыг сөстөргө шилип билири.
- Бодалды илередирде эң-не тааржыр кылыг сөзүн шилири. Харылзаалыг чугаага кылыг сөстөргө чаңгыс аай ажыглаарын чайладыры.

Наречие (2 шак)

- Наречие – өскерилбес чугаа кезээ. Утказы болгаш айтырыглары. Чугаага хереглели. Эң хереглеттингир үенин, туруштуң дээш өске-даа бөлүктөргө наречиелерин чугаага ажыглаары (кыжын, дүүн, удавас, өрү, кежилдир, ыткылаштыр дээш о.ө).

Харылзаалыг чугаа (2 шак)

- Чугаа, ооң амыдыралынга уjur-дузаы. Өөредилге материалынга аас-биле харыы тургузарының онзагайлары.
- Сөзүглел. Сөзүглелдин темазы болгаш кол бодалы. Сөзүглелдин тургузуу. Эдертигге, чогаадыгга план тургузары (коллективтиг болгаш хууда). Сөзүглел тургузуп тургаш, уран-чечен аргалар ажыглаары: эпитеттер, деңнелгелер, диригжидилгелер дээш о.ө. (хайгааралдар).
- Коллективтии-биле азы хууда тургускан план нзугаар сөзүглелдин эдертии (долузу-биле, кызырган).
- Чурук, диафильм нзугаар азы көргөн кинофильминде чамдык таварылгалар дугайында тоожуушкун янзылыг чогаадыг.
- Чурумал болгаш угаап боданыышкын кезектерлиг (элементилерлиг) улуг эвес чечен чугаа (солун таварылга, экскурсия, хайгааралдар дугайында дээш о.ө.)
- Ээлдек-эвилең болурунун дүрүмнери. Буруузун миннирде болгаш чөпшээрелге хереглээр сөстөр.

Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлүн катаптаары (5 шак)

- Домак. Сөс. Сөстүн тургузуу. Кошкак ыыткыр болгаш кошкак дүлей ажык эвес үннерни шын бижири. Чугаа кезектери.

IV. Тематиктиг планнаашкын

№	Эгелернин аттары	Шактар хуваалдазы
1	Катаптаашкын	3 ш
2	Домак	6 ш
3	Сөзүглел	2 ш
4	Чүве ады	4 ш
5	Демдек ады	4 ш
6	Сан ады	2 ш
7	Ат орну	2 ш
8	Кылыг сөзү	5 ш
9	Наречие	2 ш
10	Харылзаалыг чугаа	2 ш
11	Катаптаашкын	2 ш
	Шупту	34 ш

Тыва дылдың календарь-тематиктиг планы

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Хүнү	
			план	факт
	Катаптаашкын- 3 ш		05,09	
1	. Домак. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары. Харылзаалыг чугаа.	1	12.09	
2	Домак кежигүннери. Домактың чугула кежигүннери. Созүглел. Созүглелдин хевирлери.	1	19.09	
3	Дужуруп бижилге «Чараа-чечен».	1	26.09	
Домак-6 ш.				
4	Домак. Нарын домак.	1	03.10	
5	Чангыс аймак кежигуннерлиг домактар.	1	10.10	
6	Чангыс аймак кежигуннернин холбажыр аргалары.	1	17.10	
7	Дорт чугаалыг домактар.	1	24.10	
8	Чугаа сайзырадылгазы.	1	07.11	
9	Диалог.	1	14..11	
	Созүглел-2 ш.			
10	Созүглелдин темазы. Кол бодалы.	1	21.11	
11	Созүглелдин ады. Созүглелдин планы.	1	28.11	
	Чуве ады- 4 ш.			
12	Чуве адынын утказы болгаш харыылаар айтырыглары.	1	05.12	
13	Чуве адынын падежтерге оскерлири. Чангыстын саны.	1	12.12	
14	Хойнун санында чуве аттарынын падежтерге оскерлири. Чуве адынын хамаарылга хевири.	1	19.12	
15	Орус дылдан улегерлеп алган состернин падежтерге оскерлири.	1	26.12	
	Демдек ады 4 шак			
16	Демдек адынын утказы болгаш харыылаар	1	09.01	

	айтырыглары.			
17	Демдек аттарынын чуве аттары-биле холбаазы.	1	16.01	
18	Укталбаан болгаш укталган демдек аттары. Удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары.	1	23.01	
19	Хыналда диктант «Мээн глобузум».	1	30.01	
	Сан ады- 2шак			
20	Сан адынын утказы болгаш айтырыглары.	1	06.02	
21	Тун болгаш дугаар сан аттары.	1	13.02	
	Ат орну 2 шак			
22	Ат орнунун дугайында ниити билиг.	1	20.02	
23	Ат орнунун арыннары болгаш саны.	1	27.02	
	Кылыг созу- 5 ш.			
24	Кылыг созунун дугайында ниити билиг.	1	05.03	
25	Кылыг созунун уелерге, арыннарга болгаш саннарга оскерлири.	1	12.03	
26	Кылыг созунун уезлери	1	19.03	
27	Кылыг созунун даар хевири	1	02.04	
28	Сагындырыглыг диктант. «Куску чуртка».	1	09.04	
	Наречие-2ш.			
29	Наречие дугайында билиг.	1	16.05	
30	Наречиеге быжыглаашкын.	1	23.04	
31,32	Харылзаалыг чутгв 2 шак	2	07, 14.05,	
33,34	Катаптаашкын	2	21, 28.05	